

การทำงานที่ไม่เป็นโทษเพื่อพัฒนาจริยธรรมและอาชีพในชุมชน

BLAMELESS WORK FOR THE DEVELOPMENT OF ETHICS AND PROFESSIONS
IN THE COMMUNITY

ภูวรินทร์ ใจจันทิก และ สุชาติ พิมพ์พันธ์

Phuwarin Jaijanthuek and Suchart Pimpan

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: 6640117126@nrru.ac.th, Tel. 0624694092

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทำงานที่ไม่เป็นโทษในชุมชน และการประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อบุคคลอื่นและสังคม จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างงานจริยธรรม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ท่ามกลางบริบทสังคมร่วมสมัยที่การประกอบอาชีพมิได้เป็นเพียงเครื่องมือดำรงชีพ แต่เป็นกลไกสำคัญที่กำหนดคุณภาพชีวิตและเสถียรภาพของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า “การทำงานที่ไม่เป็นโทษ” เป็นแนวคิดเชิงพุทธที่ปรากฏชัดในหลักมงคลชีวิต 38 ประการ หมายถึงงานที่ไม่มีเวรไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและสังคม โดยสามารถพิจารณาได้จากหลัก 4 ประการ คือ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดศีล และไม่ผิดธรรม นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการหลีกเลี่ยง “มิถนาวณิชชา” หรือการค้าขายที่ไม่ชอบธรรม 5 ประการ ได้แก่ การค้าอาวุธ มนุษย์ สัตว์เพื่อฆ่า ของมีนเมา และยาพิษ ซึ่งเป็นอาชีพที่บั่นทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์และสร้างวิบากกรรมในระยะยาว ความแตกต่างระหว่างคุณสมบัตินำงานขึ้น “ทำได้” ซึ่งเน้นเพียงความสำเร็จเชิงปริมาณและการแสวงหาผลประโยชน์กับขั้น “ทำดี” ที่ต้องใช้ความรอบคอบคำนึงถึงผลได้ผลเสียและมีจริยธรรมในการเลือกที่จะ “ไม่ทำ” หากงานนั้นก่อให้เกิดโทษ โดยจริยธรรมในการทำงาน 6 ประการ ประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ การให้เกียรติผู้อื่น ความยุติธรรม ความโปร่งใส และความขยันอดทน ถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและลดความขัดแย้งในสังคม ในมิติของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน บทความวิเคราะห์ว่าชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่ยังรวมถึงมิติทางสังคมศาสตร์และจิตวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ โดยมีหลักการทำงานที่ไม่เป็นโทษเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ เมื่อสมาชิกในชุมชนยึดมั่นในจริยธรรม การพัฒนาอาชีพและการรวมกลุ่มจะมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองอย่างมีคุณธรรมแทนการแข่งขันที่เอาแต่เปรียบ ซึ่งช่วยรักษาและเสริมสร้าง “ทุนทางสังคม” ให้เข้มแข็ง บทสรุปของบทความเสนอว่า การนำหลักการดังกล่าวไปบูรณาการในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ผ่านกระบวนการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งการสำรวจข้อมูล การฝึกอาชีพ และการสนับสนุนงบประมาณจะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างสังคมที่ปรองดอง มีความมั่นคง และเติบโตอย่างมีสติภายใต้ขอบเขตทางจริยธรรมที่ยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

คำสำคัญ: การทำงานที่ไม่เป็นโทษ, การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, จริยธรรมในการทำงาน

Abstract

This academic article aims to examine "Blameless Work" within communities and the pursuit of occupations that avoid negative impacts on individuals and society. The study explores the relationship between work, ethics, and sustainable community development within the contemporary social context, where professional engagement is viewed not merely as a means of subsistence but as a vital mechanism governing quality of life, social relations, and communal stability. Findings indicate that "non-harmful work" is a Buddhist concept explicitly stated in the 38 Blessings of Life (*Mangala Sutta*), defined as labor that is free from malice and harm, avoids exploitation, and provides mutual benefits to both the individual and society. This principle is evaluated through four criteria: compliance with law, tradition, morality, and Dhamma. Furthermore, it encompasses the avoidance of *Miccha Vanijja* (the five prohibited trades), which include trading in weapons, human beings, animals for slaughter, intoxicants, and poisons—occupations that diminish human dignity and yield long-term adverse karmic consequences. The article highlights the distinction between "competence" (*Tham Dai*), which focuses on quantitative success and self-interest, and "virtuous performance" (*Tham Dee*), which requires a conscientious assessment of consequences and the ethical fortitude to refrain from harmful actions. The six pillars of work ethics—honesty, responsibility, respect for others, justice, transparency, and perseverance—serve as the foundation for fostering trust and reducing social conflict. In the dimension of sustainable community development, the analysis posits that a community is not merely a physical space but an interplay of sociological and psychological dimensions. Sustainable development must balance economic, social, and spiritual aspects, with non-harmful work acting as a primary driver. When community members adhere to these ethical standards, professional development and collective initiatives shift toward virtuous self-reliance rather than exploitative competition, thereby strengthening "social capital." The article concludes that integrating these principles at the individual, family, and community levels—facilitated by local administrative organizations through data surveys, vocational training, and budgetary support—is a crucial mechanism for enhancing quality of life. This integration fosters a harmonious, secure, and mindful society that thrives within an ethical framework for both short-term and long-term sustainability.

Keywords: Blameless Work, Sustainable Community Development, Working Ethics

บทนำ

ในบริบทของสังคมร่วมสมัยที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การทำงานและการประกอบอาชีพของมนุษย์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการดำรงชีพเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่กำหนดทิศทางของคุณภาพชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และเสถียรภาพของชุมชนโดยรวม งานหรืออาชีพที่บุคคลเลือกประกอบย่อมก่อให้เกิดผลสะท้อนทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบข้าง หากเป็นงานที่เบียดเบียน หลอกลวง หรือเอาใจเอาเปรียบ ก็ย่อมบั่นทอนศรัทธา ความไว้วางใจ และความสงบสุขของสังคม ในทางตรงกันข้าม งานที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสุจริต ความรับผิดชอบ และการไม่เบียดเบียน ย่อมเอื้อให้เกิดความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจและจิตใจ หลักคิดเรื่อง “การทำงานที่ไม่เป็นโทษ” จึงเป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยปรากฏชัดในหลักมงคลชีวิต 38 ประการ ซึ่งระบุว่างานที่พึงทำต้องเป็นงานที่ไม่ก่อเวร ไม่สร้างภัย และเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่น (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547: 1) หลักการดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแนวปฏิบัติส่วนบุคคล แต่ยังเป็นรากฐานทางจริยธรรมที่หล่อหลอมโครงสร้างทางสังคมให้มีความเป็นธรรมและสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ การละเลยมิติทางจริยธรรมของการทำงานย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และการเสื่อมถอยของทุนทางสังคม ขณะที่การยึดมั่นในงานที่ไม่เป็นโทษจะช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาความหมาย หลักการ และรูปแบบของ การทำงานที่ไม่เป็นโทษ ในบริบทของชุมชน พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างงาน จริยธรรม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน บทความยังตั้งเป้าที่จะชี้ให้เห็นว่า การนำหลักการการทำงานที่ไม่เป็นโทษไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน สามารถเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต ลดปัญหาความขัดแย้ง และสร้างความมั่นคงทางสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม การศึกษาในลักษณะนี้จึงมิได้มีคุณค่าเฉพาะในเชิงทฤษฎีเท่านั้น หากยังมีความสำคัญในเชิงนโยบายและการปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชนและสังคมไทยในปัจจุบัน

บทความนี้จัดลำดับเนื้อหาโดยเริ่มจากการอธิบายแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความหมายของงาน การทำงานที่เป็นโทษและไม่เป็นโทษ ตลอดจนกรอบจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะหลักมงคลชีวิต 38 ประการ จากนั้นจึงนำเสนอแนวคิดเรื่องจริยธรรมในการทำงานและความหมายของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม และจิตวิทยา เพื่อให้เห็นว่าการทำงานมิได้เป็นกิจกรรมส่วนบุคคลล้วน ๆ แต่เป็นกิจกรรมที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ต่อจากนั้นบทความจะเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องการทำงานที่ไม่เป็นโทษเข้ากับแนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยอธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ และทรัพยากรธรรมชาติ ตามกรอบของการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

การทำงานที่ไม่เป็นโทษคืออะไร

งานที่เป็นโทษคืองานที่มีบัญญัติไว้ว่า ถ้าใครทำผิดแล้วมีความผิด จะถูกลงโทษ ถ้ากินเหล้าใครกินเหล้าเถื่อนก็ถูกลงโทษ กินเหล้ารัฐบาลเสียก็ไม่มีโทษ อย่างนี้ก็มิ ที่นี้ไปฟังบางท่านไม่ว่าอย่างนั้น ท่านบอกงานทุกอย่างที่ผิดศีลธรรมมีโทษทั้งนั้น ยิ่งบางท่านที่เรียนปรมาตม์ ท่านพูดเป็นคำขาดเลยว่างานที่เป็นวิฆเนศวรคือนี่ คือทำให้การเวียนว่ายตายเกิดมีอยู่อีก เป็นงานที่มีโทษทั้งนั้น หมายความว่าการทำงานไร้อาณา การมีเหย้ามีเรือนมีโทษทั้งนั้น งานไม่มีโทษมีแต่การบำเพ็ญสมณวิปัสสนา ว่าอย่างนั้นก็มิ (ปิ่น มุทุกันต์, 2549: 354)

งานไม่มีโทษจากมงคล 38 หมายถึง งานที่ไม่มีเวรไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนใคร แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นความสามารถในการทำงานของคนมีอยู่ 2 ระดับ คือ ขึ้นทำได้กับ ขึ้นทำดี ทำได้ หมายถึง การทำงานสักแต่ให้เสร็จ ๆ ไปจะเกิดประโยชน์หรือไม่เพียงใด ไม่ได้คำนึงถึงทำดี หมายถึง การเป็นผู้คิดให้รอบคอบถึงผลได้ผลเสียทุกแง่มุม แล้วจึงเลือกทำเฉพาะแต่ที่เป็นประโยชน์จริง ๆ สิ่งใดที่ไม่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นเพียงพอก็ไม่ทำสิ่งนั้นพูดสั้น ๆ ก็คือถ้าทำต้องให้ดี กล่าวอีกนัยหนึ่งทำได้ หมายถึง ทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่ตนอยากได้ อยากทำ เช่น ค้าขายหาผลประโยชน์เข้าตัวเป็น โดยไม่เลือกสิ่งของที่ค้าอาจขายสิ่งที่ไม่ควรขาย อย่างพวกเหล่า บุหรี่ ยาบ้า เป็นต้นก็ได้ หรืออยากได้ยศ อยากได้ตำแหน่ง ก็มุ่งมันช่วงชิงเอาให้ได้ ผิดถูกชั่วดีอย่างไรไม่ได้คำนึง การทำได้จึงเป็นเพียงคุณสมบัติขั้นต้นของคนทำงานเท่านั้น ถ้าจะให้ดีจริงแล้ว ต้องถึงขั้น ทำดี คนทำดีนั้นมีคุณสมบัติในตัวถึง 2 อย่าง คือนอกจากจะ ทำได้ แล้วยังสามารถเลือก ไม่ทำก็ได้ ถ้าเห็นว่าทำแล้วจะไม่ดี อย่างนี้จึงจะเก่งอาจจะเปรียบได้ว่า คนทำงานชั้นทำได้ ก็เหมือนกับ เด็กทารกที่เพิ่งรู้จักกิน ทำเป็นแต่เพียงหยิบอะไรใส่เข้าปากแล้วกลืนลงท้องไป กินชั้นนี้เรียกว่า กินได้ ยังไม่ใช่คนกินเป็น ยังไม่มีความดีพิเศษอะไรนัก ถ้าพี่เลี้ยงเผลออาจหยิบสิ่งที่เป็นพิษใส่เข้าปากแล้วกลืนลงท้อง ให้ผู้ใหญ่ต้องเดือดร้อนวิงวามอกก็ได้ แต่คน กินเป็น จะต้องรู้จักเลือกของกิน เห็นว่าควรกินจึงกิน ถ้าไม่ควรกินก็ไม่กิน เช่นเดียวกันนักทำงานที่เก่งแท้ต้องถึงขั้น ทำดี คือไม่ใช่สักแต่ทำงานได้ แต่ต้องเห็นว่างานที่จะทำเป็นงานที่ดีควรทำจึงลงมือทำ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547: 155)

วิธีพิจารณาว่างานมีโทษหรือไม่

ในการพิจารณาว่างานที่ทำว่าเป็นงานมีโทษหรือไม่ ต้องไม่ถือเอาคำติชม ของคนพาลมาเป็นอารมณ์ เพราะคนพาลนั้น เป็นคนมีใจขุ่นมัวเป็นปกติ มีวิวินิจฉัยเสีย ความคิดความเห็นผิดเพี้ยนไปหมด สิ่งใดที่ถูกก็เห็นเป็นผิด หรือที่ผิดกลับเห็นเป็นถูก หรือเรื่องที่ดีคนพาลก็เห็นเป็นเรื่องที่ชั่ว แต่เรื่องที่ชั่วกลับเห็นเป็นเรื่องที่ดี ถือเป็นบรรทัดฐานไม่ได้

ส่วนบัณฑิตนั้น เป็นคนมีความคิดเห็นถูกต้อง รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ ทั้งเป็นคนมีศีลมีสัตย์ คนประเภทนี้ใจกับปากตรงกัน เราจึงควรรับฟังคำติชมของบัณฑิตด้วยความเคารพหลักที่บัณฑิตใช้พิจารณาว่างานมีโทษหรือไม่ มีอยู่ 4 ประการ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547: 155-157) คือ

1. ไม่ผิดกฎหมาย กฎหมายเป็นระเบียบข้อบังคับซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตาม การทำผิดกฎหมายทุกอย่างจัดเป็นงานมีโทษทั้งสิ้น แม้บางอย่างจะไม่ผิดศีลธรรมข้อใดเลย

2. ไม่ผิดประเพณี ประเพณีจารีต ขนบธรรมเนียมของ มหาชนในถิ่นหนึ่ง ๆ หรือสังคมหนึ่งซึ่งแตกต่างกันมากบ้าง น้อยบ้าง แต่เมื่อคนทั้งหลายเขาถือกันเป็นส่วนมากและนิยมว่าดี ก็กลายเป็นกฎของสังคม ใครทำผิดประเพณีถือว่าผิดต่อมหาชน

3. ไม่ผิดศีล ศีลเป็นพื้นฐานของการทำความดีทุกอย่าง แม้ในไตรสิกขาซึ่งถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาก็กล่าวได้ว่า ศีล เป็นพื้นฐานของสมาธิ สมาธิ ทำให้เกิดปัญญา ปัญญา เป็นเครื่องบรรลุนิพพาน

4. ไม่ผิดธรรมเนียมผิดธรรมเนียม ธรรมเนียมคือความถูกต้องดี ในการปฏิบัติงานทุกครั้ง ต้องคำนึงถึงข้อธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ให้ถึถ้วน เพราะ งานบางอย่างแม้จะไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดประเพณี และไม่ผิดศีล แต่อาจผิดหลักธรรมได้

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบการค้าขาย

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย เรียกว่า “มิจฉาวณิชา” หมายถึง การค้าขายที่ไม่ชอบธรรม 5 ประการ (พระครูวินัยโพธิรักษ์ ธมฺมวิบูล, 2560: 30) คือ

1. ค้าขายอาวูธ คือขายอาวูธที่ไม่ได้รับอนุญาต หรือการค้ามนุษย์เกี่ยวกับอาวูธที่มีการกระทำผิดกฎหมาย เช่น การขายอาวูธให้กับกลุ่มก่อการร้าย หรือการลักลอบขนอาวูธข้ามประเทศโดยไม่ผ่านการตรวจสอบ

2. ค้าขายมนุษย์ การบังคับหรือหลอกลวงให้ผู้คนทำงานในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม หรือในสภาพที่ไม่เป็นธรรม โดยไม่ได้รับค่าจ้างหรืออยู่ในสภาพการทำงานที่ไม่ปลอดภัย

3. ค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า คือการค้าขายสัตว์หรือชิ้นส่วนของสัตว์ที่ผิดกฎหมาย ทั้งการลักลอบจับสัตว์ป่า แม้แต่การล่าเพื่อความบันเทิง

4. ค้าขายของมีนเมา การค้าขายของมีนเมาที่ผิดกฎหมายอาจมีโทษตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจำหน่ายให้กับเด็กหรือเยาวชน การขายในสถานที่ที่ห้ามขาย หรือการขายโดยไม่มีใบอนุญาต ซึ่งสามารถถูกดำเนินคดีตามกฎหมายได้

5. ค้าขายยาพิษ คือการขายหรือการจำหน่ายสารเคมีหรือสิ่งที่มีพิษ ซึ่งอาจเป็นยา หรือสารอันตรายที่สามารถทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพของมนุษย์หรือสัตว์ได้ โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยหรือการควบคุมที่เหมาะสม

ธุรกิจทั้ง 5 ประการได้ผลกำไรตอบแทนดี แต่เปียดเบียนชีวิต และคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีวิบากกรรมที่ต้องไปชดใช้ทั้งในโลกหน้าและระหว่างการเดินทางเวียนว่ายตายเกิดอีกยาวนาน พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยญาณทัสนะ จึงตรัสห้ามไม่ให้ไปประกอบอาชีพทั้ง 5 ประการนี้

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า การทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ ซึ่งเป็นการรวมกันของคนในสังคม ส่งผลให้เกิดการพบปะสังสรรค์ นอกจากนี้การทำงานในชุมชนและสังคมยังส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ละความคิดเปิดโอกาสให้คิดริเริ่มและรับความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งงานจะส่งผลให้ชีวิตมนุษย์มีคุณภาพที่ดีขึ้น

จริยธรรมที่ดีต่อการทำงาน

จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับชมชอบหรือยอมรับจากสังคม เพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคม มี 6 ประการ (กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, 2564) ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์สุจริต มีความซื่อสัตย์ในการทำงานเราจะต้องมีความ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และงานที่เราได้รับมอบหมาย ปฏิบัติงานด้วยความจริงใจและไม่คดโกงหรือ หลอกลวงผู้อื่น

2. ความรับผิดชอบ ในการทำงานต้องมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ผู้ร่วมงานลูกค้า และสิ่งแวดล้อมโดยจะต้องใช้ชีวิตที่ดีที่มี คุณภาพมาผลิตสินค้า รวมทั้งไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

3. การให้เกียรติและเคารพผู้อื่น การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน หัวหน้างาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเคารพ เช่น การหลีกเลี่ยงการพูดจาดูถูก

4. มีความยุติธรรม ในการทำงานต้องไม่ลำเอียงไม่อคติ หรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่เรารู้และเราต้องมีความเป็นกลาง ยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก ไม่มีอคติ กับเรื่องต่างๆ ที่ได้ยินหรือได้รับฟัง

5. มีความซื่อสัตย์ ในการทำงานเราจะต้องมีความ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และงานที่เราได้รับมอบหมาย ปฏิบัติงานด้วยความจริงใจและไม่คดโกงหรือ หลอกลวงผู้อื่น

6. มีความขยันและอดทน ในการทำงานเราจะต้องมีความมุ่งมั่นต่องานที่เราได้รับมอบหมายในการทำงานเราจะต้องมีความมุ่งมั่นต่องานที่เราได้ รับมอบหมาย เพื่อให้งานนั้นบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้ เมื่อพบปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงานให้นำปัญหาหรืออุปสรรคเหล่านั้นมาปรับปรุง และแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นในการทำงานต่อไป

จากข้อความข้างต้น จริยธรรมในการทำงานหมายถึงหลักการที่บุคคลหรือองค์กรใช้ในการทำงานอย่างถูกต้อง มีความรับผิดชอบ และเคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในการทำงาน โดยหลักจริยธรรมประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ การให้เกียรติและเคารพผู้อื่น การปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ความโปร่งใส และการพัฒนาตนเองและองค์กร การยึดมั่นในจริยธรรมช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความสามัคคีในทีม และสร้างความยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและองค์กร นอกจากนี้ยังเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมการทำงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ

ความหมายของชุมชน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2532 ได้ให้ความหมายของ ชุมชน เอาไว้ว่าคือ เขตพื้นระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความ ยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อบ้าน ชุมชนที่มีลักษณะเศรษฐกิจ เป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532)

องค์ประกอบของชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ สามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ ในความหมายของนักพัฒนา “องค์ประกอบของชุมชน” มี 3 มิติ คือ 1. มิติภูมิศาสตร์ (Geography) 2. มิติสังคมศาสตร์ (Sociology) และ 3. มิติจิตวิทยา (Psychology)

1. มิติภูมิศาสตร์ ชุมชนในบริบททางกายภาพ หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในขอบเขตที่ชัดเจน โดยครอบคลุมถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ถนน วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน ในมิตินี้ ชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ "หมู่บ้าน" ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ที่มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นหน่วยย่อย ๆ เพื่อการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ แนวคิดดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นกรอบการทำงานในการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมานานกว่า 90 ปี และเป็นความเข้าใจพื้นฐานของบุคคลที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนในบริบทสังคมไทย

2. มิติสังคมศาสตร์ ชุมชนในมิติของ "ความสัมพันธ์" หมายถึง กลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างต่อเนื่องและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน โดยมีพื้นฐานมาจากผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Interest) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการสื่อสารและประสานงานระหว่างกัน ตัวอย่างเช่น การร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการร่วมกันของกลุ่ม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงทางตระกูล เครือญาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมที่แบ่งปันกัน ในมิตินี้ การนิยาม "ชุมชน" จะไม่ถูกจำกัดด้วยขอบเขตทางกายภาพหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เหมือนในมิติแรก แต่จะเน้นไปที่ความสัมพันธ์ทางสังคมและ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนเป็นหลัก ดังนั้น ความหมายของชุมชนในมิตินี้จึงมีความกว้างและยืดหยุ่นมากกว่าในมิติทางกายภาพ

3. มิติจิตวิทยา ชุมชนในมิติของ "ความรู้สึก" หมายถึง สังคมที่สมาชิกมีความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ร่วมกัน ซึ่งสะท้อนผ่านคุณลักษณะต่าง ๆ เช่น ความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ความซื่อสัตย์ และความจงรักภักดีต่อกัน มิตินี้ให้ความสำคัญกับความรู้สึกภายในของบุคคลที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้มีความแปรผันตามระดับและลักษณะของความสัมพันธ์นั้น ๆ โดยเป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ชุมชนในบริบทนี้จึงสามารถนิยามได้ว่าเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเดียวกัน และมีการรักษา สืบทอดคุณค่า วัฒนธรรม รวมถึงศาสนาให้คงอยู่และถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไป ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันและการมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในทุกมิติ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2524: 6-7)

จากข้อความข้างต้น ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว มีปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือกัน โดยอยู่ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน อีกทั้งมีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดและรู้จักกัน

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนเป็นอย่างไร

1. ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาการพัฒนาชุมชน เป็นหลักความเป็นจริงแห่งชีวิตที่มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในมนุษยชาติว่า มนุษย์ทุกชีวิต มีคุณค่า มีความหมาย มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ มีฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ ที่ไม่ควรได้รับการเหยียดหยาม ดูหมิ่น เหยียดหยาม จากมนุษย์ด้วยกันเอง มีความสามารถจากการเป็นมนุษย์ที่ควรได้รับการยอมรับและทำให้ปรากฏเป็นจริงในทางปฏิบัติจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง โดยมนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาได้ ถ้าได้รับโอกาส (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2564: 22)

2. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง วิธีการ หรือ โครงการ หรือ ขบวนการ หรือ กระบวนการ ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนในชุมชน โดยการพัฒนาจิตสาธารณะ ศักยภาพ และกระบวนการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองโดยการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2564: 22)

แนวทางการสร้างอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. สำรวจข้อมูล การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น เป็นกระบวนการสำคัญในการจัดทำทะเบียนอาชีพ ทะเบียนวัตถุดิบ ทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูล วัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนภายใต้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการวางแผนและพัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ฝึกอาชีพ การฝึกอบรมตามความต้องการของประชาชนกลุ่มอาชีพในท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสมรรถนะในการผลิต การปลูกพืช และการสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ ตลอดจนส่งเสริมอาชีพให้มี

ความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการสร้างโอกาสในการทำงานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในวัยทำงาน รวมถึงสตรีผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่รับผิดชอบของท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้เติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ

1. ส่งเสริมสนับสนุน การสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางอาชีพ โดยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และทักษะระหว่างสมาชิกที่มีอาชีพใกล้เคียงกัน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. ส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสม ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการประกอบอาชีพของประชาชน โดยการนำเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และพัฒนาคุณภาพผลผลิต การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมยังส่งผลต่อการยกระดับศักยภาพทางอาชีพของประชาชนให้มีความเข้มแข็ง

3. ส่งเสริม สนับสนุน การวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพในท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้การบริหารจัดการการปรับปรุงสร้างโอกาสการแข่งขันทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และต่างประเทศ

4. ส่งเสริม สนับสนุน ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ ในการส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับแผนการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรประชาชนส่วนที่เกี่ยวข้อง

5. มีการติดตามประเมินผล แผนงาน โครงการ กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่น ปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำไปสู่ความต้องการของประชาชนในทุกกระดับ (กระทรวงมหาดไทย, 2563: 2)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถที่จะสรุปให้เห็นถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยได้ก็คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนา ที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่างมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองวัฒนธรรมจิตใจรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบัน และคนรุ่นอนาคต

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วยหลักการทำงานไม่เป็นโทษและจริยธรรมในการทำงาน

แนวความคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนควรศึกษาและนำหลักธรรมเรื่องงานไม่เป็นโทษและจริยธรรมในการทำงานสอดคล้องกับกรอบการพัฒนาที่เน้นความสมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจอย่างชัดเจน ในมิติเศรษฐกิจ งานที่ไม่เป็นโทษช่วยกำหนดทิศทางของการผลิตและการค้าขายให้ไม่เป็นกิจกรรมที่สร้างความมั่งคั่งบนความทุกข์ของผู้อื่น แต่เป็นเศรษฐกิจที่เกื้อกูลกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเสริมสร้างอาชีพ การรวมกลุ่ม และการพึ่งตนเองอย่างมีคุณธรรม ไม่ใช่การแข่งขันแบบทำลายกัน ในมิติสังคม หลักศีลและจริยธรรมในการทำงาน เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และการเคารพผู้อื่น ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนตั้งอยู่บนความไว้วางใจและความร่วมมือ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา หากชุมชนขาดศีลธรรม แม้จะมีโครงการพัฒนา มีเงินทุน หรือมีเทคโนโลยี ก็ยากที่จะสร้างความเข้มแข็งได้อย่างแท้จริง เพราะความไม่ซื่อสัตย์และการเอาเปรียบจะกัดกร่อนความสัมพันธ์ภายในจนเกิดความแตกแยก ในมิติจิตใจ หลักธรรมเรื่องการไม่เบียดเบียน การเลือกทำเฉพาะสิ่งที่ดี และการตระหนักถึงผลของการกระทำ ทำให้คนในชุมชนมีความสงบ มั่นคง และไม่หวาดระแวง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของสุขภาวะทางจิตใจที่การพัฒนาสมัยใหม่เริ่มให้ความสำคัญมากขึ้น การพัฒนาที่ทำให้คนรวยขึ้นแต่เครียดขึ้น เห็นแก่ตัวมากขึ้น หรือสูญเสียความหมายของชีวิต ย่อมไม่อาจเรียกได้ว่ายั่งยืนในเชิงพุทธ

ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดเรื่อง “ทำได้” กับ “ทำดี” ที่ปรากฏในบทความยังเป็นกรอบคิดเชิงคุณภาพของการพัฒนาอย่างลึกซึ้ง เพราะการพัฒนาชุมชนในเชิงเทคนิคอาจทำให้ชุมชน “ทำได้” มากขึ้น เช่น ผลิตได้มากขึ้น ค่าขายได้มากขึ้น หรือเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น แต่หากขาดมิติ “ทำดี” คือการคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อธรรมชาติ การพัฒนานั้นอาจกลายเป็นการขยายปัญหาในระยะยาว หลักพุทธศาสนาจึงเสนอว่าผู้ทำงานที่แท้จริงต้องมีความสามารถทั้งในการทำและในการเลือกไม่ทำ หากสิ่งนั้นจะก่อโทษ แนวคิดนี้สะท้อนหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่ใช่การเติบโตแบบไร้ขอบเขต แต่เป็นการเติบโตที่มีสติและมีขอบเขตทางจริยธรรมรองรับ เมื่อชุมชนใช้หลักนี้เป็นฐาน การตัดสินใจด้านอาชีพ การใช้ทรัพยากร และการลงทุน จะไม่มุ่งเพียงผลประโยชน์ระยะสั้น แต่จะคำนึงถึงความสมดุลของระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

บทสรุป

คนทำงานไม่มีโทษนั้นจะหลักก็เป็นสุข จะตื่นก็เป็นสุข ไม่อายใคร ไม่ต้องหวาดระแวงใคร เพราะงานที่ทำเป็นประโยชน์แก่โลกล้วน ไม่มีโทษเข้าไปเจ็บบนเลย ชื่อว่าได้ทดแทนบุญคุณของโลกที่อาศัยเกิดมา เมื่อทำงานเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะได้สันติสุขเป็นเครื่องตอบแทนไปชั่วกาลนานการทำงานในชุมชนที่ไม่เป็นโทษหมายถึงการทำกิจกรรมหรือภารกิจที่มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ หรือสังคมภายในชุมชน เป็นการดำเนินงานที่ยั่งยืนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ การทำงานที่ไม่เป็นโทษจะต้องคำนึงถึงการสร้างประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งไม่ทำให้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายต่อคนในชุมชน หรือทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการทำงานการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่สร้างความสมดุลในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยทุกภาคส่วนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดการเติบโตที่ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน แต่ยังสามารถส่งต่อความมั่นคงและความสุขไปยังรุ่นต่อไปในอนาคต การพัฒนาในลักษณะนี้ช่วยให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

องค์ความรู้ที่ได้รับ

บทความนี้สะท้อนให้เห็นว่า "การทำงานที่ไม่เป็นโทษ" มิได้เป็นเพียงหลักปฏิบัติทางศาสนาเพื่อขัดเกลาจิตใจส่วนบุคคลเท่านั้น แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถบูรณาการเข้ากับทิศทางการพัฒนาชุมชนยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ความรู้ที่สำคัญคือการตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างระดับการทำงานแบบ "ทำได้" กับ "ทำดี" ซึ่งเปลี่ยนมุมมองจากการมุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพเชิงปริมาณไปสู่คุณภาพเชิงจริยธรรมที่เป็นมิตรต่อสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าหลัก "มิถุนาวณิชา" และ "จริยธรรม 6 ประการ" ทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมที่ช่วยสกัดกั้นผลกระทบเชิงลบจากระบบเศรษฐกิจแบบมุ่งเน้นกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว องค์ความรู้ในมิติชุมชนทำให้เห็นภาพชัดเจนว่า ความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับทุนวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัย "ทุนทางจริยธรรม" ในการสร้างความไว้วางใจ และความร่วมมือ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การพัฒนาในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมดำเนินไปได้อย่างสมดุลและยั่งยืนตามหลักการพัฒนาเชิงองค์รวมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้หลักการทำงานที่ไม่เป็นโทษเกิดผลสัมฤทธิ์ในทางปฏิบัติ ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำมิติทางจริยธรรมนี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การประเมินโครงการส่งเสริมอาชีพ โดยไม่มุ่งเน้นเพียงแค่ตัวเลขรายได้ แต่ควรพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและศีลธรรมของชุมชนร่วมด้วย ในระดับครอบครัวและสถานศึกษา ควรมีการปลูกฝังค่านิยมการประกอบอาชีพที่สุจริตและการคำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวมตั้งแต่วัยเยาว์ เพื่อสร้างรากฐานจิตสำนึกที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ควรมีการสนับสนุนให้เกิด "วิสาหกิจชุมชนเชิงคุณธรรม" ที่นำหลักจริยธรรมมาเป็นจุดขายหรือมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้มูลค่าทางจิตใจและสร้างอัตลักษณ์ที่ยั่งยืนให้กับสินค้าชุมชน สำหรับในเชิงวิชาการ ควรมีการศึกษาต่อเนื่องในรูปแบบของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการใช้หลักการทำงานที่ไม่เป็นโทษมาเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก เพื่อสร้างเป็นโมเดลต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย. (2563). แนวทางการส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pakkretcity.go.th/images/pdf/news3025.pdf>. {26 มีนาคม 2568}.
- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2564). แผนการยุทธศาสตร์พัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2564). คุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/hmJTN> {5 มีนาคม 2568}.
- ปิ่น มุกทุกันต์. (2549). มงคลชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 6) กรุงเทพมหานคร:สร้างสรรค์บุ๊คส์จำกัด.
- พระครูวินัยไพบูลย์ ธรรมวิบุโล. (2560). วงจรชีวิต ฉบับชีวิตในกามภพ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). ปทุมธานี : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2547). มงคลชีวิต 38 ประการ ฉบับทางก้าวหน้า. กรุงเทพมหานคร : ฐานการกิจพิมพ์จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2524). การพัฒนาชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.